1648—1898.

30 Januari, 26 Mei.

FRIESLAND

BIJ DEN

VREDE VAN MUNSTER.

BIJDRAGE

gehouden op den 9 Maart 1898 in eene
Winter-avondvergadering van Het Friesch Genootschap
voor G., O. en T. door

Mr. A. J. ANDREÆ,

TER GELEGENHEID

van de herdenking der afkondiging van dien vrede binnen
Frieslands hoofdstad, op 26 Mei 1648.

Wumkes.nl

Wumkes.nl

„Pax et libertas foederati Belgii!"

(De vrede en de vrijheid van het Vereenigd Nederland.)

„Libertati foederatorum
Belgarum, post totius prope
seculi bellum cum Hispanis,
aeterna pace aeternae factae;
anno MDCXLVIII."

(Aan de vrijheid der Vereenigde
Nederlanden, na een oorlog met
de Spanjaarden van bijna een
gansche eeuw, door eenen eeuwigen
vrede eeuwigdurend gemaakt;
in het jaar 1648.)

(Opschriften op een der penningen, die ter herinnering van het sluiten van den vrede van Munster werden geslagen. Zie *Van Loon*, Nederl. Hist. penningen, II, 316.)

Wumkes.nl

Wumkes.nl

Een woord vooraf!

't Is nu bijna 30 jaren geleden, — 't was op den 23 April 1868, — dat in eene vergadering van ons Genootschap door het lid Dr. W. Bisschop, op „vereerende uitnoodiging" van het toenmalig Bestuur, eene Voorlezing werd gehouden, over de gebeurtenissen, die in Mei 1568 in 't Noorden van ons land hadden plaats gehad.

En geen wonder, want door geheel Nederland liet zich een feestgalm hooren, en overal werden commissiën gevormd, om den slag bij „Heiligerlee, het eerste heldenfeit van den vrijheidsoorlog, te herdenken", een heldenfeit, waaraan zoovele Friezen krachtig hebben deelgenomen.

Vooral deze laatste omstandigheid gaf aanleiding aan het toenmalig Bestuur, om die merkwaardige gebeurtenis niet onopgemerkt te laten voorbijgaan.

Zooals bekend is, — dat feit is op luisterrijke wijze op de plaats zelve in 't bijzijn van Z. M. den Koning herdacht. Dr. Nicolaas Beets besnaarde zijn lier; een standbeeld werd daar onthuld, zij het dan ook te midden van ontzaglijke regenstroomen, die evenwel niet vermochten de geestdrift uit te dooven.

En nu, na 30 jaren, gedenken we een ander feit. Toen den aanvang van den worstelstrijd, nu het einde daarvan; toen zweefde de naam van „Heiligerlee" op aller lippen, thans die van „Munster!"

Werd het voor 30 jaren door ons Genootschap nuttig en noodig geoordeeld, om op eenvoudige wijze, in eene

Wumkes.nl

bijeenkomst, dankbaar te gedenken den dag, waarop voor de eerste maal de Nederlanders den Spanjaard in 't open veld met goed gevolg bekampten, — ook thans wenschte het Bestuur van ons Genootschap in herinnering te brengen het feit, waardoor aan dien kamp voor goed een einde werd gemaakt 1).

En dat met te meer aandrang, daar het Genootschap in 't bezit is van zulk een zeldzaam voorwerp, dat die herinnering zoo levendig houdt, en waarop in onopgesmukte taal wordt verhaald op welke wijze in Friesland's hoofdstad die heuglijke gebeurtenis is herdacht.

Van dat voorwerp, een gekleurde plaat met randschrift, werd op zeer verdienstelijke wijze, op verzoek van het Bestuur van ons Genootschap, onlangs onder toezicht van Dr. Pleyte, directeur van het Rijksmuseum te Leiden, door diens Adsistent, den heer Koenen, eene uitstekend geslaagde reproductie vervaardigd, die thans op het Friesch Museum berust.

Eene afbeelding daarvan is aan dit werkje toegevoegd, in de verwachting, dat dit den lezers niet onwelkom zal zijn, evenmin als de tekst, die daarop voorkomt, opgenomen in Bijlage I, terwijl in Bijlage II zijn vermeld de voorwerpen, welke, als betrekking hebbende op den vrede van Munster, in het *Friesch Museum* op Donderdag 26 Mei dezes jaars zijn tentoongesteld geweest 2).

---

1) De lezing van Dr. Bisschop is afgedrukt in dl. XI van De Vrije Fries, bl. 395.

2) Zie hierna: *Bijlage I en II.*

Wumkes.nl

TAFEREEL DER AFKONDIGING VAN DEN MUNSTERSCHEN VREDE TE LEEUWARDEN, OP 26 MEI 1648

Copie genomen naar de reproductie van het origineel aanwezig op het Friesch Museum.

Wumkes.nl

Friesland bij den vrede van Munster.

In de maand Juni, kort na „pinxteren in den jaere sess ende tzestich", kwamen op zekeren dag drie Hollandsche edelen Frieslands hoofdstad binnenrijden 1).

Zij waren Albert van Huchtenbrouck, Frits van Egmond en Herbert van Raephorst, allen verwant aan Friesche geslachten, voldoende reden, dat men deze edelen bij voorkeur afvaardigde, om ook in dit gewest leden voor het Verbond der edelen te winnen.

Gezeten op witte paarden, gehuld in aschgrauwe kleederen, voorzien van een geuzennap, reden zij de St. Jacobs- of Wirdumer-poort binnen, en langs den Wirdumerdijk de Nieuwstad op, waar zij afstegen in het huis „De Gulden Helm", tegenover de „Weerdspijp" (Lange pijp), zuidzijde van de Nieuwestad, destijds bewoond door Gabbe Selsma, de jonge en zijne vrouw Jees Wybrantsdr 2).

't Was inderdaad hun voornemen om ook Friesche edelen te overreden deel te nemen aan het Verbond, dat sommigen in de zuidelijke gewesten reeds hadden gesloten, waarvan het streven was, om te verkrijgen: vrijheid van geweten, verzachting der placaten, eerbiediging der voorvaderlijke privilegiën.

1) *Pinksteren* viel dat jaar op 2 Juni in. De 3 edelen waren hier althans vóór 29 Juni; zie no. 230 v. d. Inv. v. h. Arch. v. Leeuwarden.

2) Gabbe's ouders waren Gabbe S. de oude en Trijn Seerps van Beyma, die later hertrouwde met den advocaat Jurjen Godefredi; zie De Vrije Fries, IX, 389 en 440.

Wumkes.nl

Men dacht er toen niet aan, om aan Spanje's Koning de gehoorzaamheid op te zeggen, veelmin, om een vrije Republiek te vormen!

Daar in „De Gulden Helm", waar de luidruchtige Selsma woonde, en in het wijnhuis van Pieter Berrijns, hadden samenkomsten plaats van hen, die zich bij de verbondene edelen wilden aansluiten. Het ging er dan wel eens wat heel vroolijk toe. En geen wonder, want men was in Leeuwarden in een zeer opgewonden en feestelijke stemming wegens de aanwezigheid der Hollandsche edelen, afgezanten van Hendrik van Brederode, die, mank als hij liep, voor niemand onderdeed in brandenden ijver, om op te komen voor de vrijheid van zijn vaderland.

Selsma's vrouw had ter eere van hare hooge gasten „de afbeelding van haere (hunne) Wapenen" aan den gevel van „De Gulden Helm" laten aanbrengen, met het bijschrift: „Leven de Geuzen"; het volk juichte en men zong: „God betert", roept de Leeuwarder notaris Anthonius Joostz. in woede uit, „diverse liedekens" langs de straten „tot groote „oneer, laster van God almachtig, geestelicke overicheyt, „Coe. Mat. ende zijnen Stadholder, verheffende Henricus „van Bredenroede," al was het dan ook, dat deze feestvreugde getemperd werd doordien men die „Sangers" liet „apprehendeeren", geeselen „ende uijt de landen van Vrieslant" verbannen.

Al spoedig had er in het wijnhuis van zekeren Pieter Berrijns eene samenkomst plaats van een 30 à 40tal edelen, onder welke waren Sjoert van Beyma, Willem van Buma en Hartman van Galama. 1)

De beker ging er, zooals gewoonlijk lustig rond, en men maakte er „goede chiere", zoo zelfs, dat sommigen o. a. Buma „metten dronck" bevangen werden, in welken min hel-

1) De grootvader van Sjoert van Beyma en die van Tryn van Beyma, de gastvrouw der 3 Hollandsche edelen, waren broeders.

Wumkes.nl

deren toestand men hem een zeker Verbondschrift voorlegde, hetwelk hij en anderen teekenden, „ignorerende", zoo verklaarde hij later naïef, „waertoe 't selve tendeerde, noch oick dinckende yet daeraen te mesdoene."

Ook Beyma en Galama plaatsten hunne namen onder dat stuk; maar het werd hun later wel duidelijk gemaakt, dat ze daaraan in hooge mate misdaan hadden. Want twee jaren later, nadat hunne strijdgenooten op 23 Mei 1568 bij Heiligerlee de overwinning hadden behaald, werden op last van den „IJzeren Hertog", die woedend was over die nederlaag, Beyma en Galama den 1en Juni, en Buma den 24en Dec. daarna, het hoofd voor de voeten gelegd.

Maar er moest wat meer gebeuren, dan bijeenkomsten en drinkgelagen, die trouwens de zaak der vrijheid niet veel verder brachten; de vijand deinsde niet terug bij het hooren van den kreet: „Vivent les Gueux!"

Op het slagveld, op de zilte baren, bij 't donderen van 't musket moest de strijd worden gevoerd; veel bloed moest er vergoten worden, edel bloed; de kreten: „nunc aut nunquam", — „recuperare aut mori", moesten den vijand in de ooren klinken, dan eerst zou de strijd voor „de vrijheid des Vaderlands en der conscientie" in werkelijkheid een aanvang nemen, dan zouden de grondslagen gelegd worden van het gebouw, dat, na 80 bange jaren voltooid, in zijn topgevel zou voeren een leeuw met een bundel van zeven pijlen en daaronder het: „*Concordia res parvae crescunt*": „eendracht maakt macht!" 1)

Tachtig jaren dan, nadat het eerste wapengekletter in de velden van Heiligerlee tusschen de Nederlandsche en

1) Zie mijn opstel over de gebeurtenissen dier dagen in De Vrije Fries, dl. XIV, getiteld: „*Het verzet der Friezen tegen de Spaansche dwingelandij.*"

Wumkes.nl

Spaansche benden was vernomen, lieten zich, óók in de maand Mei, wederom op de Nieuwstad te Leeuwarden jubelkreten hooren 1).

„De Gulden Helm" is nu niet het gebouw, van waaruit die vreugdetoonen worden gehoord; het Waaggebouw is thans in feestdosch gehuld. Muzikanten spelen er lustig op los; het College van Gedeputeerden begeeft zich in plechtigen optocht derwaarts; hun Secretaris of Griffier verkondigt luide aan het omstaande Volk, dat het gebouw der vrijheid is voltooid, dat de vrede met Spanje is gesloten, dat de Vereenigde Nederlanden voor „een vrij gemeentebest" zijn verklaard!

Wederom laat de muziek zich hooren; misschien wel een Wilhelmus van Nassauen! En het volk jubelt en juicht!

Welk een verschil met den dag, waarop de edelen in aschgrauwe kleederen verschenen; welk een schouwspel; welk een bange strijd tusschen die beide tijdstippen; welk eene overwinning ten slotte!

Herhaaldelijk waren er reeds pogingen aangewend, om te trachten tot een voor beide volkeren, Spanjaarden en Nederlanders, bevredigend einde te komen van den langen en bangen worstelstrijd, die een aanzienlijk aantal menschenlevens en schatten gouds had gekost, maar waaruit de „vrijheid des Vaderlandts ende des gewetens" voor ons Nederlanders glorierijk zou te voorschijn treden! 2)

1) Wagenaar, Vaderl. Historie, dl. XII, bl. 3, noot 1, schrijft, dat men den 80-jarigen oorlog rekende te beginnen 5 Juni 1568, toen Egmond en Hoorne werden onthoofd, en te eindigen denzelfden dag in 1648, op welken dag de Munstersche Vrede hier te lande werd afgekondigd. Zie daarover ook: L. van Aitzema, Saken v. St. en O. III, 272, en Arend, Gesch. des Vaderlands, III^A. bl. 802 en 803.

2) Van 1567—1577 had de oorlog aan Spanje gekost: 22.462.885 ducatons!

Wumkes.nl

Reeds in 't jaar 1636 was er sprake geweest van een zoogenaamden „Vredehandel" tusschen beide landen, maar zonder gevolg. Spanje riep daarop de hulp in van Paus Urbanus VIII, om met bemiddeling van Frankrijk's Koning Lodewijk XIII de zaak te hervatten.

Het vorderde uiterst langzaam, totdat in 1643 de onderhandelingen met meer kracht werden ter hand genomen.

Was aanvankelijk als plaats van samenkomst Keulen, later Hamburg, toen Lubeck aangewezen, — in dat jaar werd besloten, dat de stad Munster de eer zou genieten de Vrede-onderhandelaars binnen hare wallen en op haar Stadhuis te mogen ontvangen.

Eerlang moesten er uit elk der Zeven Nederlandsche gewesten gemachtigden worden gekozen. Hoeveel? Ja, dat was een lastige vraag, die veel gekibbel en veel naijver deed ontstaan.

Holland, dat zooals gewoonlijk zich vrij wat liet gelden, wilde in dit opzicht niet met de andere provinciën gelijk staan; Holland moest zoo dikwijls de kastanjes ook voor de anderen uit het vuur halen, dat het nu ook wel eenig voorrecht meende te mogen genieten. Na eenig gehaspel werd dan bepaald: Holland zou 2 en de andere gewesten ieder 1 gemachtigde kiezen, alzoo te samen: *acht*.

Zoo werd dan in Friesland uit de 4 toenmalige Gecommitteerden ter Generaliteit van dat gewest, te weten: Jr. Frans van Donia, Assuerus van Vierssen, Johannes van Crack en Joannes van Veldtriel, door Friesland's Staten op den Landsdag van 2 Juni 1643, de *eerstgenoemde* gekozen als Plenipotentiaris tot den vredehandel van Munster.

Frans van Donia behoorde tot een der aanzienlijkste geslachten in dit gewest, hetwelk tijdens den 80-jarigen oorlog steeds had uitgeblonken, — op een enkele na, — door trouw aan Spanje's Koning en het Katholieke Geloof.

Maar 't tij was verloopen, en de bakens waren verzet.

Wumkes.nl

Al waren er van „Donia's geslachte", die dat geloof trouw bleven en zich naar Mechelen begaven, om er als Katholieken te leven en te sterven, — de ouders van Frans waren overgegaan tot de Hervormde leer en hadden dan ook hun zoon daarin opgevoed.

Hij was de zoon van Keympe en Frouck van Goslinga, die op Hinnema-State te Jelsum woonden, waar Frans omstreeks 1590 moet zijn geboren 1).

Van zijne eerste levensjaren is ons niets bekend. Waarschijnlijk is hij op de Akademie te Franeker geweest en daarna op de eene of andere buitenlandsche Universiteit.

Op ongeveer 28-jarigen leeftijd schijnt hij zijn hof te hebben gemaakt aan Geertruidt van Engelsteedt, dochter van Ludolf, kapitein in Engelsche dienst en van Anna van Harinxma thoe Slooten.

Ludolf was destijds „bestalter Hopman eener Kompagnie soldaten, in dienst van Friesland" en tien jaren later was hij „effectief kapitein bij de Infanterie."

Frans maakte zijn hof met goed succes, en weldra werd het hem vergund in het album van zijn veelbeminde Geertruidt het volgende „veerske" te schrijven, hetwelk daarin als het laatste gedicht voorkomt:

„Hannibal", zoo luidt het,
„Hannibal van de Carthaginensers bevrijdt
„Heeft haer deur geduldicheyt overwonnen
„Alsoo oock een Amateur wel crijgt
„Dat hem meest van anderen wordt vergonnen."

Eene fraaie teekening voegde hij daaraan toe, die ook schijnt te doelen op de verovering, die hij had gemaakt,

1) Johan, een der voorvaders van Frans, leefde in de eerste helft der 16e eeuw en huwde met Lolck Hinnema van Jelsum, waardoor Hinnema-State in 't bezit der Donia's kwam. Later werd dit huis in eigendom bezeten door den bekenden Balthasar Becker, die er omstreeks 1691 zijn beroemd boek: „De Betoverde Weereld" schreef. Zie: Stamboek v. d Frieschen adel, op: *Harinxma-Donia.*

Wumkes.nl

nl.: „de inneming van een sterk kasteel, waarbij een ridder „te paard, in volle wapenrusting, dragende aan zijnen arm „een schild, met het wapen van Harinxma-Donia, de hoofd-„persoon uitmaakt. Een zijner volgelingen draagt op de-„zelfde wijze het wapen van Friesland." Onder de teekening plaatste hij: „*Non sine causa, — vale!*" 1). Elders vond ik vermeld, dat zijne spreuk luidde: „*Toga et armis*" 2).

Nadat Frans en Geertruidt den 27en September 1618 te Leeuwarden met elkander in 't huwelijk waren getreden, zullen zij al spoedig, misschien echter eerst na het overlijden zijns vaders in Nov. 1622, het voorvaderlijk Hinnema-State metter woon hebben betrokken.

Frans komt voor als lid der Generale Staten en was in 1643 Volmacht ten Landsdage, in welk jaar hij, zooals wij zagen, op den 2 Juni werd verkozen tot „Plenipotentiaris" naar den vredehandel te Munster, die niet zonder veel moeite, eindelijk in Januari 1648 tot het gewenschte doel leidde 3).

Kort vóór zijne benoeming tot Plenipotentiaris stierf in de maand Maart zijne vrouw, met wie hij eerlang, 27 Sept. 1643, zijn zilveren huwelijksfeest gehoopt had te kunnen vieren. Zij bevonden zich in Februari in den Haag; hij was „gezond van lichaem", maar zijne vrouw ziekelijk en bedlegerig, en dat zal aanleiding hebben gegeven, dat zij op den 27en dier maand aldaar hun uitersten wil maakten.

Frans hertrouwde na twee jaren, (in November 1645) met *Helena van Hoecklum, dochter van Gerhart, burgemeester van Harderwijk en gecommitteerde ter Admiraliteit in het Noorderkwartier*, en van Helena Cloeck, vrouwe tot Spaanschweerd, een aanzienlijk huis nabij Zutfen.

---

1) „*Niet zonder reden — vaarwel!*" De Vrije Fries, VIII, 209.

2) „*Door toga en wapenen.*" (Door woord en daad.)

3) Resolutiën enz. van de Staten van Friesland; zie 't gedrukt Register op: *Donia.*

Wumkes.nl

Slechts 5 jaren mocht hij zich in haar bezit verheugen, daar zij reeds 31 October 1650 ten grave daalde.

Nadat Frans den 6 Juli 1649 te Leeuwarden op nieuw had getesteerd, werd hij in December van 't volgende jaar met 16 anderen tot afgevaardigde benoemd naar de Groote Vergadering, die in Januari van 1651 in den Haag zou worden gehouden en waarin zou worden gehandeld over: de Unie, de Godsdienst en het Krijgswezen.

In den aanvang van Januari 1651 begaf hij zich, o. a. in gezelschap van Tjaerd van Aylva en Pibo van Doma derwaarts, terwijl bedoelde vergadering op den 18en dier maand zou worden gehouden.

Kort na zijne aankomst werd hij ongesteld, en wel in die mate, dat hij de vergadering niet kon bijwonen, waar hij anders het Voorzitterschap zou hebben bekleed, daar Friesland aan de beurt van presideeren was en Donia daarvoor was aangewezen, maar hetgeen nu werd waargenomen door zijn gewestgenoot Pibo van Doma, ontvangergeneraal van Kollumerland, een geleerd, maar lastig man 1). Nadat hij de vergadering met eene korte toespraak had geopend, nam Jacob Cats het woord, die daarop zijne beroemde rede hield 2).

Inmiddels was Donia's ziekte steeds verergerd, en zij nam in zoo hevige mate toe, dat hij reeds den 25 Februari dezes jaars in den Haag overleed, waar indertijd ook zijn vader was gestorven.

Uit geen van beide huwelijken liet hij kinderen na. Zijne zuster Syts, gehuwd met den predikant Hendrick Hinckena van Hinckenborg, een Oostfriesch edelman, grootvader van de vrouw van Balthasar Becker, erfde daarop Hinnema-State 3).

---

1) Zie Stbk. v. d. fr. adel in 't Register en Plaatsbeschr. van Kollumerland e. a.

2) Zie Lieuwe van Aitzema, t. a. pl. III, blz. 498.

3) Zie noot 1 op blz. 446 hiervoor.

Wumkes.nl

Waar Frans is bijgezet, dit heb ik niet kunnen ontdekken, maar ik vermoed te Leeuwarden 1).

Donia's mede-afgevaardigden naar Munster waren:

Godard van Reede, Heer van Nederhorst, afgev. v.w. Utrecht;

Johan van Matenesse, Heer van Matenesse, en *Adriaan Pauw*, Heer van Heemstede, beiden afgev. v. w. Holland;

Bartold van Gent, Heer van Meinderswijk, v. w. Gelderland;

Johan de Knuyt, Ridder, Heer van O. en N. Vosmeer, v. w. Zeeland;

Willem van Ripperda, Heer tot Hengelo, v. w. Overijssel;

Adriaen Clant, Heer van Stedum, v. w. Stad en Lande 2).

Geen wonder, dat Donia te midden van al deze bezitters van heerlijkheden, iets waarvan men in dit gewest niets wilde weten, zich schreef: „Heer tot Hinnema te Jelsum." Dit werd hem dan ook niet kwalijk genomen, en hij kwam er dus beter af, dan Sicke van Dekema, die in 1608, ook in hoedanigheid van afgevaardigde, eene acte onderteekende met den titel van „Heere van Jellum", een aardigheid, die hem kort daarna eene scherpe berisping van de Gedeputeerde Staten op den hals haalde, met de opmerking, dat hij daartoe volstrekt niet gerechtigd was, „ende 't selve een sake is van quaden gevolge, streckende tot „nadeel van 's Lands privilegiën en de vrijheit van dien" 3).

Maar om tot onze gezanten terug te keeren, — den

---

1) Zie: *Bijlage II*, nos. I, II, III, IV en V en de *Aant.* ald.
Onder de namen op grafsteenen (Kerkhof van Oldehove), vermeld bij bij Heginitius, komt voor: *Favia? Donia = Frans van Donia?*

2) Zie *Bijlage II* en ook de Aanteeken. aldaar. Arend, t. a. pl., blz. 612 en Lieuwe van Aitzema, „Saken van Staet en Oorlogh", dl. III, bl. 51, 259, 266 en 267 en zie ook: dl. VI[1]: *De Vredehandel van Munster.* Wagenaar, dl. XII, blz. 404.

3) Zie De Vrije Fries, dl. VII bl. 379.
Grappig was eenige jaren later, 1635, de ijdeltuiterij van Foppe van Aitzema, die, door den Duitschen Keizer in den adelstand verheven, opgaf te zijn: „Herr zu Lipperode. Silly und Ailssheim", alias *Lioessens* en *Aalzum*, in O. Dongeradeel, en *Jislum* in Ferw.deel gelegen, in ieder waarvan hij een of meer doodgewone boerenplaatsen bezat! Zie De Navorscher dl. 38, bl. 623 enz. Later is zoo iets nog wel meer voorgekomen!

Wumkes.nl

28en October 1645 werd hun een Instructie overhandigd, en anderhalve maand later zou de reis naar Munster worden aanvaard.

In December dan togen de verschillende gemachtigden op weg; Van Donia, Van Gent en Van Reede vertrokken den 14en dier maand; Clant, Van Matenesse en Pauw twee dagen daarna. De andere twee kwamen iets later.

„Tot Deventer hebben sy elckander inghewacht tot den „5 Jan. (1646), als wanneer sy van daer zijn vertrocken, „goet vindende haer onderwegens wat op te houden ende „haer tijdt te geven omme op 't stuck van de receptie haer „te informeren." Zij zonden daarom hun secretaris naar Munster, die hen weder te Steinfurt zou ontmoeten, vanwaar het geheele gezelschap den elfden Januari zich op reis begaf, „ende zijn des selven daeghs tegen den avond „tot Munster gearriveert."

„Een half uyre van de Stadt zijn haer bejeghent vyf Carossen," waarin de ambassadeurs van Frankrijk en Portugal gezeten waren, die hun uit naam der andere gezanten begroetten. Na hunne aankomst gaven zij onmiddellijk daarvan kennis aan de afgezanten van Spanje en aan den pauselijken nuntius *Fabius Chigi*, welken laatste wij straks op Frieschen bodem zullen ontmoeten. De afgezanten van Spanje waren: *Don Gaspar de Bracamonte Y Gusman* Graaf de Penaranda, denkelijk wel een afstammeling van Don Gonsalvo de Bracamonte, die als een der legeraanvoerders de Nederlanders bij Heiligerlee bekampte; verder *Fra Joseph de Bregagne*, Aartsbisschop van Kamerrijk; *Don Diego de Saavedra Taxardo*, en *Antonie Brun*, raad van Z. M. in den Hoogen Raad van Vlaanderen, een Nederlander, Anthonie de Bruin geheeten 1).

1) Waar kwam *De Bruin* eig. van daan? Vgl. Batavia Sacra III, 367 was *Zacharias de Metz* zijn huispriester. Zie ook over deze *Afgezanten* Arend, t. a. pl. blz. 612 en de *Aant.* in *Bijlage II*, en nos. III, IV en V aldaar.

Wumkes.nl

Zij allen waren uiterst voorkomend en gaven de gezanten van de „Hoog Mogenden" den titel van *Excellentie*, hetgeen ook door de Duitsche en Fransche gevolmachtigden werd gevolgd. Alleen de pauselijke nuntius nam niet de minste notitie van de „Excellenties"; bij een eerste bezoek liet hij weten dat hij niet te huis was, en bij een tweede, dat hij ontkleed was.

Wat waren de tijden veranderd! De nakomelingen van hen, die voor rebellen, piraten, ketters en geuzen waren uitgemaakt, werden door het nageslacht hunner vijanden, die ze vervolgd, gebannen en verdreven hadden, thans met den meesten eerbied en onderscheiding behandeld.

De Nederlandsche gezanten waren dan ook met een zekeren staat van deftigheid omgeven. Er was bepaald, „dat elk „der Gevolmachtigden éénen edelman en vier knechts, met „gelijk livrei, en één rijpaard zou krijgen. Vier koetsen, elk „met zes paarden, zouden ten dienste der Gezanten staan."

De uitgaven voor dit een en ander, alsmede voor het verblijf in Munster en het heen- en weder- reizen, bedroegen dan ook het, vooral voor dien tijd respectabel cijfer van vijf en een halve ton gouds, behalve de afzonderlijke geschenken in geld aan de Gezanten verstrekt. Zoo ontving Donia eenige malen 1500 gld. 1).

De pauselijke nuntius, dien ik boven noemde, Fabius Chigi, schijnt tot afwisseling in het voorjaar dezes jaars (1646) eene reis naar Friesland ondernomen te hebben. Althans we treffen hem in dit jaar aan, vrij zeker in de maand April, als gast op Hemmema-state te Beetgum, op den toren van welk adellijk huis deze heer de destijds zoo beroemde Berlikumer-paardenmarkt in oogenschouw schijnt genomen te hebben, die op den 25en dier maand aldaar placht gehouden te worden.

---

1) Resolutiën der Staten van Friesland op: *Donia* en *Munster*.

Wumkes.nl

Hoe hij daar kwam? Met zekerheid is dit niet te zeggen, maar ik vermoed, dat hij kennis zal hebben gehad aan zijne gastvrouw Barbara Entreiter von Hoffreith, uit Beijeren geboortig, echtgenoote van den eigenaar en bewoner van genoemde State, Doecke van Hemmema.

Zijn gastheer stelde dit bezoek zoo hoog, dat hij dit feit liet vereeuwigen op een zwart bord met witte letters.

Chigi was te Sienna geboren, werd later Kardinaal en 7 April 1655 Paus, bij welke gelegenheid een penning ter zijner eere werd geslagen.

Den 22 Mei 1667 is hij als Paus te Rome overleden 1).

Niet zonder moeite, vooral van de zijde van Frankrijk, dat, op grond van vroeger gemaakte tractaten niet wilde, dat de Nederlanden afzonderlijk met Spanje vrede sloten, kwam dan eindelijk in 't jaar 1648 de vrede tot stand.

In eene plechtige bijeenkomst in het antieke Raadhuis te Munster, dat in gothischen stijl opgetrokken, reeds meer dan drie eeuwen oud was, werden, in de later zoogenaamde „Friedensaal," de 79 artikelen van het Vredesverdrag op den 30en Januari dezes jaars, ongeveer 10 uur des avonds geteekend, waarop de wederzijdsche gevolmachtigden elkander omhelsden en geluk wenschten.

Daarbuiten op straat verdrong zich eene nieuwsgierige menigte, die de uitkomst met ongeduld verbeidde, en nu, op 't vernemen van die tijding, in een uitbundig gejuich losbarstte.

De bovenbedoelde „Friedensaal" werd later, ter gedachtenis van deze heuglijke gebeurtenis, met de portretten der afgevaardigden versierd, geschilderd door den bekwamen Nederlandschen schilder G. Terburg.

---

1) Zie no. V van *Bijlage II.* Stbk. v. d. Fr. adel op *Hemmema.* Nota, *Oudh.* van *Berlikum,* bl. 95. 61ste Verslag v. h. Fr. Gen. bl. 52.

Wumkes.nl

Op sommige zetels in die zaal liggen nog kussens, die bij deze gelegenheid zijn gebruikt 1).

De Nederlandsche gezanten vertrokken, behalve Donia, die achter bleef, den 9 Febr. uit Munster naar den Haag, waar zij den 12en aankwamen. Kort daarna is ook Donia teruggekeerd en hij was zeker den 17 Maart te Leeuwarden in den Landdag aanwezig, toen, zooals ook elders in de overige gewesten, de artikelen werden overwogen en nader goedgekeurd. Op dien dag werden door de Staten van Friesland geapprobeerd „de tractaten tot Munster getekent „den 30 Januari, in negen ende 't seventich articulen bestaande", terwijl tevens bij die gelegenheid „de Heere Frans „van Donia, Gecommitteerde van de Provintie, wegens zijne „goede devoiren bedanckt" werd 2). Zijne werkzaamheden waren hiermede blijkbaar nog niet afgeloopen, want bij resolutie der Staten van 8 Maart van 't volgende jaar werd hij nogmaals „bedankt en ontslagen, ten ware de gesa„mentlyke Ambassadeurs nader wierden beschreeven, des „zal zijn tractement genieten" (ad *f* 1500) „tot May aanstaande", terwijl hem bij resolutie van 22 Maart 1650 „een praesent gedaen" werd „van 1500 guldens voor zijne moeite." En hiermede schijnen de bemoeiingen in deze zaak eindelijk afgeloopen te zijn.

De uitwisseling der stukken tot bekrachtiging der 79 artikelen had op den 15en Mei van het jaar des vredes „zeer plegtiglyk" te Munster plaats, en wel „op de groote „zaal van 't Stadhuis", zoo verhaalt ons Wagenaar, „in 't „gezigt eener talrijke menigte. De eed werdt door de „Staatschen gedaan, met opsteeking der twee voorste vin„geren van de regterhand op het Evangelie, waarop een

1) Zie no. VI van *Bijlage II*, waar de naam Terburg voorkomt. Zie over hem: Van der Aa, Biogr. Wbk.

2) Zie *vooral* de resolutie dienaangaande, in 't *Chbk. v. Fr.*, V, bl. 511.

Wumkes.nl

„zilveren Kruis geplaatst was, en hievenze daarna op naar „den Hemel. Op den volgenden dag werd de Vrede open„lijk afgekondigd te Munster", alzoo op den 16en Mei 1).

Laat ons thans van Munster naar ons Vaderland terugkeeren.

Zoodra de tijding der afkondiging in den Haag was aangekomen, werd er beraadslaagd, wanneer en hoe men dit heuglijk feit in de zeven Nederlandsche gewesten zou vieren. Daarvoor werd de 5e van zomermaand aangewezen.

„Vrydagh den vyfden Juni", zoo verhaalt ons Lieuwe van Aitzema, de bekende geschiedschrijver, een neef van den vroeger vermelden ijdeltuit Foppe, „Vrydag den vyfden „Juni wierden alomme in de Vereenigde Nederlanden vreugde„teekenen met branden van Picktonnen, Losbranden van „Geschut ende Musquetten getoont: alleen in Zeeland ende tot „Leijden syn geen soodane Publycke teekenen getoont „doch de danck ende bede-dagh is Woensdagh den derden „Juny ghehouden gheneralyck, als ook van de publicatie" 2).

Zeeland was met den vrede niet zeer ingenomen. De Zeeuwen hadden van lieverlede zich ter kaapvaart uitgerust, een verkeerde uitwas van de oorspronkelijke oorlogsbedrijven der Watergeuzen. Hieraan kwam nu een einde. Leiden, de stad, — o wonderlijke speling van het lot! — waar thans nog een origineel portret zich bevindt van den Frieschen Plenipotentiaris, — had er blijkbaar ook geen behagen in, om het feit van den vrede feestelijk te herdenken, om welke reden, weet ik niet.

De schrijvers vergissen zich, als zij beweren dat *overal* in den lande de feestelijkheden ter eere van dit merkwaardig feit op den 5en Juni hebben plaats gehad. Immers, uit het

1) Zie *Bijlage II*, no. VI. Wagenaar, Gesch. des Vaderlands dl. XI, bl. 491.

2) Er werden 14 „medailles" geslagen; zie *Bijlage II*, no. VII.

Wumkes.nl

omschrift geplaatst rondom de afbeelding van de afkondiging van den vrede van Munster te Leeuwarden leest men duidelijk, dat zulks in Friesland heeft plaats gehad op den 26en Mei.

Van eene kerkelijke viering in dit gewest is ons niets gebleken. Mogelijk had die twee dagen te voren plaats gehad, op Zondag 24en dier maand.

— Het tegenwoordige gebouw op de Tweebaksmarkt, onder den naam van het College bekend, werd toen ook reeds gebruikt voor de bijeenkomsten der Gedeputeerde Staten. Men had het voornemen gehad daar ook eene zaal te bouwen voor de Landdagen, en voor de vergaderingen van de Volmachten of Staten dezer provincie. Maar er bestonden daartegen bezwaren en onbewust hebben onze voorvaderen het aan de nakomelingschap overgelaten, en wel bepaaldelijk aan die uit den laatsten tijd, om onder één dak te brengen, wat daaronder behoort: s' Land's Staten en hunne Gedeputeerden!

Hadden de Volmachten ten Landsdage voorheen hunne zittingen gehouden in het Predikheeren klooster, bij de Jacobijner- of Groote Kerk, — in 't jaar 1594 ging men er toe over, om een afzonderlijk gebouw voor dat doel aan te koopen en in te richten.

Men kocht daarvoor aan het huis, hetwelk tot nog toe tot woning had verstrekt aan den Voorzitter van het Hof, staande aan de westzijde naast de Kanselarij.

Zoowel de „Edele Mogende Heeren Staaten", als hunne Gedeputeerden, waren overtuigd, dat het belangrijk feit, waarbij tot verbazing van gansch Europa de Zeven Noordelijke gewesten van ons land, klein in omvang, thans groot van macht, door Spanje waren verklaard te zijn een vrij Gemeenebest, door het toen levend geslacht feestelijk moest worden herdacht, — maar tevens, dat de herinnering daaraan voor de nakomelingschap op zichtbare wijze moest worden vereeuwigd.

Wumkes.nl

Voor beiden werd gezorgd, op de volgende wijze.

Wat het laatste betreft, — de Staten lieten tegen den voorgevel van het Landschapshuis, tusschen twee kozijnen een „Gedenksteen" oprichten, welke „van boven pronkt „met een Leeuw, staande tusschen twee hoornen van over„vloed, houdende in de slinker klaauw zeven Pijlen, en in „de rechter een Zwaard, op welks punt de hoed der Vrij„heid rust."

Op dit monument bevindt zich eene latijnsche inscriptie, met vergulde letters op een zwarten grond „te kennen „gevende: dat Gedeputeerde Staten van Friesland dit Ge„denkteeken hebben doen oprigten ter eeuwige gedachtenis „van het sluiten en afkondigen van den Vrede te Munster, „welk een einde maakte aan den fellen krijg, welke ge„durende tachtig jaren, met Gods hulp, door de Generale „Staten en de helden van Oranje en Nassau, ter bevesti„ging van de ware Godsdienst en de Vrijheid, en ter be„koming van een onafhankelijk Volksbestaan, was gevoerd „geworden."

Verder leest men daarop „Anno 1648" en de volgende data: 20 Januari (onderteekend), 30 Januari (bekrachtigd); 8 en 18 April en 26 Mei en 3 Juni zijn niet zonder feesten, vuurwerk en schouwspelen de Vereenigde Nederlandsche gewesten voor een vrij land erkend.

„Rondsom deeze Inscriptie ziet men eenig Lofwerk, en „daar onder het Provinciaale Wapen."

Later werd deze gedenksteen geplaatst tegen den muur van het Gouvernementshuis, doch in 1868 werd hij vandaar overgebracht naar het koor van de Groote Kerk, waar hij thans „eene waardige plaats inneemt" 1).

Deed men dit voor de nakomelingschap, men wilde ook wat voor den tijdgenoot doen.

---

1) Eekhoff, Leeuwarden, in 't Register en Eekhoff, Catalogus van de Kunstv. te Leeuwarden op: *Vrede van Munster*. Tegenw. St. v. Fr. II, 70.

Wumkes.nl

Gedeputeerden namen een besluit, waarbij werd bepaald, dat op Vrijdag 26 Mei „binnen Leeuwarden" de Vrede „met behoorlijcke staetsy ende solenniteyten" zou worden afgekondigd.

Te dien einde werd „op de Breemarkt aen de Waghe „nae de oostkant opgherecht een groot ende heerlyck „Tonneel ofte Theatrum bykans van een mans hooghte „over al met groen Laken bekleedt. Voor aen stond een „Pulpitum ofte lessenaer met de Wapenen van Vriesland, „daer nae vertoonde zich een Arcus Triumphalis met vier „Pilaren onderset seynde ende behangen met schoone Ta„peten, bovendien tusken yeder Pilaer hinghen drie kransen „van groene Twijghen en Bloemen ghevlochten synde ghe„lyck oock het Theatrum voor met Bloemen bestroijt was. „Vorder sach men met schoone vergulden Letters" een latijnsch vers van den Frieschen rechtsgeleerde en dichter Henricus Neuhusius 1), hetwelk vertaald ongeveer aldus luidt:

„„De Vaderen hebben voor den waren godsdienst hun „bloed veil gehad, en hierdoor is het huis van Oranje-„Nassau bevestigd.

„Nu eindelijk, onder hunne aanvoering, de godsdienst „geregeld is, nu juicht men in de overwinning ter eere van „U Christus en de Vorsten van Oranje-Nassau"" 1).

„Het alderopperste was een Tafereel, daer de Vrede de „Gerechtigheyt seer liefelyck omhelsde en kuste, alles seer „cierlyck nae de kunst van Architecture gemaeckt ende „onder met dese Spreucke verryckt synde:

„„Opus Justitiae Pax.""

(Vrede is het werk der gerechtigheid.)

„Op het bovenste Theatrum oock met groen Laken

1) Catalogus Sted. Bibl. van Leeuwarden, bl. 150.

Wumkes.nl

„rondom bekledet" was de zitplaats, „doch bedekt", van onderscheidene „Musicanten" en Trompetters.

Op den bepaalden dag „na noen" begaven zich dan de „Musicanten" bij tijds derwaarts, terwijl „de vyff compagnyen „binnen de Stadt voor Garnissoen legghende in 't geweer" kwamen, waarna zij „marceerden nae de marckt ende ble„ven neven het Theatrum staen, makende door hare Piecke„niers een opene wech midden door de menichte des volks „van het Theatrum af tot aen de Peper-straet toe."

Zonder twijfel zal zich daar wel eene „menichte" van volk, zoo van stedelingen, als buitenlieden bevonden hebben, om getuige te zijn van deze plechtigheid.

De Heeren Gedeputeerden: Saco Fockens, Douwe en Johan van Aylva, Epeus van Glinstra, Wibrandus en E. A. Itsma en Douwe Simons kwamen, terwijl men op het feestterrein nog de noodige maatregelen tot hunne ontvangst nam, in het Collegehuis te samen 1).

De twee overige Gedeputeerden, Lycklama en Roorda, schijnen zich niet bij hunne Collega's op het College te hebben aangesloten, maar zich later naar het feestterrein te hebben begeven. Althans men leest in 't Resolutieboek van Gedeputeerden op dezen datum: „Na noen op de publicatie van den vrede", en daarnevens de namen van de bovenvermelde zeven Gedeputeerden, maar niet die van Roorda en Lycklama.

Weldra sloeg de klok twee uur en de plechtigheid zou een aanvang nemen.

---

1) In 't Chbk. van Fr. dl. V komen voor, op blz. 482 en 528: *Wibrandus Itsma*, blz. 492: *Douwe Simonsz*, blz. 495: *E(peus?) van Glinstra*, blz. 502: *Johan* en *D(douwe) van Aylva* en blz. 530: *Sako Fockens*. Maar de namen van E. A. Itsma en K. v. Roorda vinden we daarin niet vermeld. Daarentegen komen in het Resolutieboek van Gedeputeerden (in het Rijksarchief te Leeuwarden) op den datum 29 Juni 1648, de namen van negen Gedeputeerden voor, hetgeen overeenkomt met de woorden „D. Deputatis Novemviris" op de afbeelding, zie pag. 462.

Wumkes.nl

Gedeputeerden begaven zich hierop uit het College door de Oosterstraat en de Peperstraat naar het feestterrein, waar een groote menigte hen opwachtte.

Maar laat ons zien, wat er nu verder op het Tafereel te lezen staat.

„Omtrent twe uyren quamen van het Collegium af de „Heeren Gedeputeerde met haer Secretaris; voor aen gingen „vier Deurwaerders met de staffen in d' hand, achter haer „Ed. Mog. volchden de Clercquen, Camerboden met d' Ordi„naris ende Extra-ordinaris Boden seer staetlyck in goede „ordre, traden, nadat sy met blasen der Trompetten ende „afbranden der Musquetten ontvangen waren, op het Ton„neel ende setteden haer neder op stoelen daer toe ghe„bracht synde. De Deurwaerders ende Boden stonden „voor haer Ed. Mog. op 't Tonneel met ontdecten hoofde."

Ondertusschen deden de „Musicanten" hun best, „seer „aerdich spelende ende singhende." En nadat zij inmiddels „daer een tydt lanck by beurten" een „lieflyck Musyck" hadden doen hooren, afgewisseld door het blazen „op heldere „Trompetten", nam de plechtigheid een aanvang, waarop de heer secretaris of griffier Lambertus van Beyma „voor „den dach quam ende tredende nae het Pulpitum toe met „ontdecten hoofde", een aanvang maakte met het voorlezen van de 79 artikelen van het Vredetractaat, uit den aard der zaak een droog en vervelend werk, zoowel voor de omstanders als voor den secretaris, die er dan ook al spoedig genoeg van kreeg; want, zoo luidt het verder, „het duerde „langh, derhalve hy van de Premier Clerq Daniel Claix „verlost werd, die deselve Articulen ten eynde uyt las.

„Daerop volghden verscheyden Musyken, blasen der „Trompetten ende Muskettaden"

En hiermede was de plechtigheid afgeloopen.

„Haer Ed. Mogentheden gingen tot de selve ordre van het „Theatrum wederom af als zij ghecomen waren. Terstond vin-

Wumkes.nl

„ghen de Clocken aen te luyden, de stucken wierden afgescho-
„ten ende des avonds heeft men met Pickvatten ghevierd."

Of de volmachten ten Lansdage hierbij mede tegenwoordig zijn geweest, en of de Plenipotentiaris de plechtigheid met zijne tegenwoordigheid opluisterde, en of misschien de magistraat der stad ook genoodigd en verschenen is, — hiervan is ons nergens iets gebleken en het Tafereel maakt er geene melding van 1).

Kort nadat deze plechtigheid had plaats gehad, werd er „door Jan Hendricks Prigge ende Hans Willems Coopman" eene gekleurde afbeelding daarvan vervaardigd, voorzien van een randschrift, in 't latijn en in 't nederduitsch, waarin wordt medegedeeld, op welke wijze de afkondiging van den Vrede te Leeuwarden heeft plaats gevonden. Het werd „Ghedruckt tot Leeuwarden Bij Sydtse Rinnerts, wonende op de Wortelmerckt by de Slotmakersstraet in de twee Linghen. Anno 1648."

De vervaardigers droegen deze afbeelding op aan de hoogste autoriteiten in dit gewest, en na een kort overzicht te hebben gegeven van den worstelstrijd, wordt vervolgens de feestelijke afkondiging van den vrede in Friesland's hoofdstad vermeld, zooals die boven is verhaald.

Zij besluiten het stuk met de woorden van Psalm 85: 11 (in 't latijn): „De gerechtigheid en de vrede zullen elkander kussen."

Daarop volgt een latijnsch gedicht van Henricus Kolde,

---

1) Op het *Theatrum* staan 28 figuren, namelijk:
4 deurwaarders, zichtbaar aan de staven.
8 Gedeputeerden, op stoelen gezeten, terwijl stoel 9 open is.
1 de Secretaris Beyma die wordt voorgesteld als lezende de 79 artikelen.
6 personen (boden?) ter rechterzijde.
9 idem (idem?) ter linkerzijde.
zamen 28 personen.

Wumkes.nl

destijds rector aan het gymnasium te Leeuwarden en historieschrijver van Friesland 1), van den volgenden inhoud:

„Een weldadige vrede verbindt met teedere armen de gerechtigheid met den roem van het huis van Oranje-Nassau. Daarom heeft Friesland, nadat de vrede met Spanje gesloten was, blijde zegeteekenen vervaardigd, ter eere van U, o Christus en Uw Rijk!" 2)

Zoo werd dan deze heuglijke gebeurtenis ook met luister en vreugde herdacht in de hoofdstad van het gewest, waar zoovele dappere strijders, zoo te land, als ter zee, het zwaard hadden aangegord, om met leeuwenmoed te strijden voor de vrijheid „des Vaderlands en der conscientie."

Klonk het „recuperare aut mori": „overwinnen of sterven" bij den aanvang van den strijd in de velden van Heiligerlee, — tachtig jaren later, na volbrachten strijd, las men op het feestterrein te Leeuwarden de woorden: „Opus Justitiae Pax": „vrede is het werk van gerechtigheid!"

Deze gebeurtenis, die zoo luisterrijk in Friesland's hoofdstad werd gevierd, is waardig in herinnering te worden gebracht, en wel allereerst door het Friesch Genootschap, dat zich almede ten doel stelt de bespreking, de behandeling van, — en de herinnering aan — merkwaardige feiten, die voor dit gewest van historisch belang zijn, waaronder in de eerste plaats mag worden genoemd:

„De vrijmaking van ons Gemeenebest!"

---

1) De Vrije Fries, XI, 340.

2) Zie: *Bijlage I* en in *Bijlage II*, nos. VIII, IX, X en XI.

Wumkes.nl

BIJLAGE I, blz. 440 en 461.

OP DE AFBEELDING LEEST MEN HET VOLGENDE:

„Pompa Triumphalis Adhibita
„in promulgatione pacis Belgarum Leovardiae in Frisia.
„Praepotentibus
„Illustrissimis, Amplissimis, Consultissimis,
„Nobilissimis Dominis
„Dominis Frisiae Ordinibus,
„Ut etiam eorum
„D. Deputatis Novemviris
„Nec non supremae & basilicae Curiae
„D. Senatoribus
„Praeterea
„Dominis qui sunt a rationibus Frisiae,
„Tandem Etiam
„D. Singularum Urbium
„Magistratibus
„Dant, dicant, dedicant
„Johannes Prigge & Hansonius Coopman
„Bibliopolae."

(Het luisterrijk feest ter gelegenheid van de afkondiging van den vrede van Nederland te Leeuwarden in Friesland. Aan de machtige, aanzienlijke, voorname, zeer edele heeren Staten van Friesland en hunne negen Gedeputeerden, alsook aan de leden van het Hof, benevens aan de rekenmeesters van Friesland, en eindelijk aan de magistraten der steden, wordt dit werk door Johannes Prigge en Hans Coopman, boekhandelaars, geschonken, gewijd en opgedragen). Daarop volgt een verhaal in 't latijn, hetwelk ik niet noodig heb geacht, om het hier op te nemen, dewijl het volgende verhaal daarvan de nederduitsche vertaling is, hetwelk aldus luidt: 1)

1) Hetgeen minder duidelijk was, is tusschen ( ) geplaatst.

Wumkes.nl

KORT VERHAAL
van de Nederlantsche Vrede-handelinge, ende afkondinghe derselver binnen Leeuwarden in Friesland,

Wat wrede slachtinghen deze grouwelycke onrusten der Nederlanders te weghe gebracht hebben is door alle menschen tonghen ende Chronycken genoechsaem verbreydet. Ende dat niet sonder reden, want daer sooveel beyde te Lande ende Te Water bedreven is, datter geen grooter oorlogh vertelt, noch met meerder voorsichticheyt ende manhafticheyt immermeer uyt ghevoert konde worden. Hier hebben de konstige Veld-Heeren Mauritius Wilhelmus, met andere helden van Orangien en Nassau ghebloyt. Hier syn de Nederlanders over de Spanjaards meesters ter zee gheworden. Van hier syn die dappere Admiralen Heemskerk, Heyns, Tromp, als om het gulden Vlies van ons Vryheydt en Ryckdommen, op Spangien afghevaren; welcke daden soo veel indien sy noch niet in verscher ghedachtenisse waren, den nakomelinghen loghenachtich schijnen souden.

Wie soude niet verbaest wesen over het innemen van soo veel steden, ende het winnen der Veldt-slaghen? Wie verwondert hem niet dat uyt soo een kleyn hoexken landt, de velden met heyrlegers overdeckt, de stranden met scheepsvloten beset worden, jae dat onse Wapenen d' uyterste palen des zeebodems beseylen ende niets on-aengeroerdt laten? derhalven heeft Philippus, welcke nae een vyfte *monarchie staan dorste, aensiende dese onwinnelycke koragie* der Nederlanders ende den walg van d' oorlogh krijgende, een bestand van Wapenen verzocht ende door tusken spreken der Francen ende Engelschen verkreghen. De schatten van Oost ende West Indien waren in dese oorlog al ver-

Wumkes.nl

spilt, derhalven heeft de Koningh verbaest sijnde door zoo vele proefstucken van haer kloeckheyt des te eerder hen heden de vryheydt vergunt.

Aen d' ander syde hebben oock de Staten, dewijl haer een goedt verdrach aengeboden wierde, weelde voor armoede, ghemack voor onrust aangenomen. Sy verheughden haer datse nu vrylichlyck buyten hare Poorten mochten gaen wandelen, datse sonder eenich ghevaer in hare vyanden Landen quamen, tot een bewys van Vrede ende oprechte stille-standt.

Doch dese vreuchde is niet langduyrich geweest. De kinderen van Mars gheen dinck meer hatende dan de maghere ende onvruchtbare vrede, hebben niet willen lyden dat de roest in de Wapenen quam. Derhalven 't bestant uyt synde is d' oorlogh veel heftigher wederom aen-ghegaen. Also dat dese stridende partyen schenen in der eeuwicheyt te willen oorlogen ende haet der voorolders met haer doodt beseghelen. Aen beyde kanten is met vordeel en schade gevochten, alsoo nu de Spangjaerdts de Iselstroom tot het binnenste der Vereenighde Nederlanders indronghen, dan d' onse Wesel en d' onwinnelijcke stadt 's Hertoghenbos veroverden. Doch met de Francen in een verbond ghetreden synde, hebben wij ons verscheidene wegen tot heerlycke overwinningen geopent. Van alle-kanten zyn wij ter rechter ende ter slincker handt op Vlaendren op Brabant ende andere Provincien ingevallen. d' Eerste torn heeft Atrecht stracks wech genomen, daer nae moeste Diedenhoven aenholden, waer by oock quamen Betune, Duynkerken, Hulst, alsoo dat Coningh Philips in dese landen hoe langher hoe meer te rugge ginck; doe socht die looze vos hem voorsichtelyck uyt dese swaricheydt te redden ende een heyligher Vrede dan het vorighe bestandt aen te gaen, opdat syn ondersaten, dewyl hy se door de wapenen niet konde beschermen, door stilstand mochten beholden blyven. Doch hierin heeft

Wumkes.nl

Philips by de Nederlanders van weghen de onderlinghe haet voor eerst weynich ghehoor ende toeganck gehadt. Sommige seyden dat de Nederlanders wel te recht op de Spangjaerdts verbittert waren, onder welker regheringe sy meer dan in den oorlogh self geleden hadden. Dat de naekomelinghen hare voorolders die schande niet behoorden aen te doen, welcke van de selve vyanden door gheveynsde vrede-handelinghen so menichmael bedroghen waren. Datse nu, dewijl sy niet meer konden, ja in perickel van haer vorighe welstandt gebrocht waren, door soo een milde aenbiedingh van vrede haer wraeck-gierichevdt maer soehten op te schorten ende niet ganse(lyck?) wech te nemen. (Het) konde geen oprecht verbondt wesen met die geene, welke noch op Goddelycke noch op menschelycke rechten saghen ende alles nae haer moedtwille deden. Dat al te grote ledicheyt ofte rust d' inghesetenen menichmael tot verderf des Vaderlandts ghewapend hadde ende dit selve insonderheydt in onse staat te bevresen stonde, al waer tot nieuwe eendracht. Dat in hollandt noch onlangs borgers teghen borgers, als in een vecht plaetse, de moord-wapenen gheveldt hadden. Dat de selve Tragedie hier op aerden altijdt ghespeelt wordt. Dat die verschillen door d' Hoofd-ketter Arminius verweckt synde noch niet ganschelyck ghestilt waren. Dat men behoorde voor Coninck Philips altoos beducht te wesen, dewyl hy een beletsel van d' algemeijne ruste was, ghelyck oock voor de trouwlose ende bloedtgierighe Spangjaerdts. Sy wilden dan eyndelyck dat men in de Oorlogh blyven ende over het Pyreneesche gheberchte jaghen soude die gheene, welcke alleen den Nederlanders, ja gansch Europa so groten overlast deden.

Andere spraken daer teghen: so veer indien, seyden sy, het vergoten bloedt der Nederlanders eenighe weer-wraeck *vereyschte, dat sy nu al langh door* soo veel neerlagen der Spangjaerden behoorden te vreden ghestelt te wezen.

*

Wumkes.nl

Ondertusken dewijl men den afgesloofden vyandt tot syn ghehele onderganck toe vervolght, dat de moedtwil der Francen meerder soude te fresen syn. Ghelyck de hooge (vloed van de naburige zee veel) mael de dycken doorbrekende 't gansche landt onder water set: Dat alsoo oock de nabuyricheydt van Franckryck ons geensins aengenaem soude wesen. Dat al te grote wraeckgiericheydt tot ons eygen verderf uytvallen konde. Dat men in binnenlandsche onrusten alle swaricheyidt behoorde voor te comen. Dat men bedriegelycke aenslaghen met ghelycke kloeckheydt binnenlandts lichtelyck kan afweren; doch datter van buyten saken van meerder gevolghe voorviellen. Datter vele Coninghen en volckeren, welcke dus langh onse vaerten ende handelingen gunstich gheweert hadden, nu ons onse welvaren heymelyck benydeden ende vele schaden deden. Dat men om dese onheylen voor te komen, de heylige Vrede omhelsen moeste, waer door men dese neerlaghen, welcke ons dreyghen, verhinderen mochte; waer door de menschen ende 't eertrijck mochten verandert worden ende de Hemel self tot een soeter loop gheraken. Ende dat dit van onse bondtghenoten niet ten quaedsten konde ghenomen worden, dewyl alle contracten aen seeckere wetten gebonden zijn. Dat men voor 't alghemene welvaren ten hoogsten moet becommert wesen. Dat het selve in de Francen wel gebleken is Ann. 1596 daer sy meer sorghden voor haer eyghen steden were te krijghen; dan het verbondt met ons uyt te voeren.

Aldus heeft men een langen wijle over de Vrede-Handelinghe bezich geweest. Hollandt, 't vernaemste (gewest) van desen Staet, scheen bykans al te veel tot dit verdragh gheneyght te zyn. Derhalven oock d' andere Provincien 't selve toeghestemt, nae dat de Coninck zyn recht over dese landen af-ghestaen hadde (en deselve?) ronduyt voor een vry volck erkende. In welcke saken dit selve ten

Wumkes.nl

hooghsten te prijsen is, dat sy om de Vrede vast te stellen haer eyghen staet wel verzekert ende den vyandt nochtans niet al te veel aff-gheschrobt hebben. De vrede is op den 26 May Anno 1648 over gansch Nederlandt opentlyck af-gelesen.

Volghens de resolutie der Ed. Moghende Heeren Gedeputeerde Staten deser Provincie, om de Vrede met behoorlycke staetsy ende solenniteyten af te kondighen, is binnen Leeuwarden op de Bree-marckt aen de Waghe nae de Oost-kant op gherecht een groot ende heerlijck Tonneel ofte Theatrum, bykans van een mans hooghte over al met groen Laken bekleedt. Voor aen stonde een Pulpitum ofte lessenaer met de Wapenen van Vrieslandt, daer nae vertoonde sich een Arcus Triumphalis met vier Pilaren onderset seynde ende behangen met schoone Tapeten, bovend(i)en tusken yeder Pilaer hinghen drie kransen van groene Twijghen en Bloemen ghevlochten synde ghelyck oock het Theatrum voor met Bloemen bestroyt was. ¡Vorder sach men met schoone verguldene Letters dese Latijnsche gedichten:

Relligio proavum quaesita est vera cruore,
Hoc premit Auräicam Nassaviamq; domum,
Relligio his ducibus tandem formata Triumphum
Christe, tibi Auräicis Nassaviisq; canit. 1)
H. Neuhusius Ictus.

(In het) alderopperste was een Tafereel, daer de Vrede naer? (met een olyventak in de vooruitgestoken handen?) de Gherechtigheyt seer lieflyck omhelsde en kuste, alles seer cierlyck nae de Kunst van Architecture gemaeckt ende onder met dese Spreucke verrijckt synde:

Opus Justitiae Pax.
(Vrede is het werk der gerechtigheid.)

1) Zie de vertaling op blz. 457 van den tekst.

Wumkes.nl

Op het bovenste Theatrum oock met groen Laken rondom bekledet, saten doch bedeckt, verscheydene Musicanten seer aerdich spelende ende singhende, gelyck oock de Trompetten aen beyde syden buyten het groen kleed deden.

Terstont nae de middagh quamen de vyff Compagnyen binnen de Stadt voor Garnisoen legghende in 't geweer, marceerden nae de marckt ende bleven neven het Theatrum staen, makende door hare Pieckeniers een opene wech midden door de menichte des volks van het Theatrum af tot aen de Peper-straet toe.

Omtrent twe uyren quamen van het Collegium af de Heeren Gedeputeerde, met haer Secretaris; vooraen gingen vier Deurwaerders met de staffen in d' hand, achter haer Ed. Mog. volchden de Clerquen, Camerboden met d' Ordinaris ende Extra-ordinaris Boden, seer staetlyck in goede ordre, traden na dat sy met blasen der Trompetten ende af-branden der Musquetten ontvangen waren, op het Tonneel ende setteden haer neder op stoelen daer toe ghebracht synde. De Deurwaerders ende Boden stonden voor haer Ed. Mog. op 't Tonneel met ondecten hoofde. 1) Ondertusken wierde daer een tijdt lanck bij beurten om een lieflyck Musyck ghehoord, dan op heldere Trompetten geblasen, tot dat eyndelyck d' heer Secretaris Beyma 2) voor den dach quam ende tredende nae het Pulpitum toe met ontdecten hoofde d' Articulen van de Vrede (aen den Vol-)ke voor las 3). Het duurde langh, derhalve (werd) hij van de Premier Clercq Daniel Claix verlost (die) deselve Arti-

---

1) Op het Theatrum staan 28 figuren, als: 4 deurwaarders, kenbaar aan de staven, verder 6 personen aan de rechter- en 9 aan de linkerzijde, welke laatste 15 personen vermoedelijk de ordinaris en extra-ordinaris boden waren; voorts 8 Gedeputeerde Staten en de Secretaris Beyma.

2) In den Latijnschen tekst staat: *Lambertus a Beyma.*

3) De 79 artikelen worden o. a. vermeld door Lieuwe van Aitzema; zie de *Aanteekening* op de volgende bladzijde.

Wumkes.nl

culen ten eynde uyt las. Daer op volghden verscheyden Musycken, blasen der Trompetten ende Muskettaden. Haer Ed. Mogentheden gingen tot de selve ordre van het Theatrum wederom af als sy ghecomen waren. Terstond vinghen de Clocken staetlyck te luyden, de stucken wierden afgheschoten ende des avonds heeft men met Pickvatten ghevierd.

Justitia & Pax se mutuo
Osculatae sunt. Psalm 85: 11.
Candida Justitiam cupidis Pax illigat ulnis
Auraicae laudi Nassaviaeq; domus.
Frisia pacatis haec ergo fixit Iberis
Christe tibi & sponsae laeta trophaea tuae 1).

Door Jan Hendricksz. Prigge ende
Hans Willems Coopman 2).

Ghedruckt tot Leeuwarden Bij Sydtse Rinnerts, wonende op de Wortelmerckt bij de Slotmakers-straet in de twee Linghen. Anno 1648."

Aanteekening. Het „Tractaet van Vrede, tusschen den „Doogluchtighsten ende Grootmachtigen Prince Philips de „vierde van dien name, Coninck van Spangien, etc. ter „eenre; ende de Ho. Mog. Heeren Staten Generael van de „Geunieerde Nederlanden, ter ander zijde, beslooten den „dertighsten Januari 1648", — bevattende in het hoofd al de namen der Afgevaardigden, en bestaande uit 79 artikelen, is te vinden bij Lieuwe van Aitzema, „Saken van Staat en „Oorlog", III. blz. 259.

1) Zie de vertaling op blz. 461 van den tekst.

2) Zie *„De Stedelijke Bibliotheek van Leeuwarden"*, door W. Eekhoff, 1870, in 't Register op: *Prigge* en *Coopman*. Catalogus van de *Sted. Kunstverz.* blz. 79.

Wumkes.nl

BIJLAGE II, blz. 440, 449, enz.

Lijst van Voorwerpen,

BETREKKING HEBBENDE OP DEN

VREDE VAN MUNSTER,

WELKE TENTOONGESTELD ZIJN GEWEEST IN HET

Friesch Museum te Leeuwarden,

OP DONDERDAG DEN 26en MEI 1898.

Behalve eenige Prenten, Platen en Portretten, betrekking hebbende op den 80-jarigen oorlog, de volgende voorwerpen:

I. Acht verschillende portretten (gravures) van den afgevaardigde uit Friesland: Frans van Donia.
Eigendom van het Friesch Genootschap.

II. Portretten van Frans van Donia en zijne eerste vrouw Geertruidt van Engelsteedt; photografiën genomen naar de portretten in olieverf, aanwezig op het huis Rijnland te Leiden.
Eigendom van Mr. A. J. Andreæ te Kollum 1).

III. Het groot portretwerk van alle de vredehandelaars, door Anselmus van Hulle, getiteld: *Pronkbeelden der Vorsten en Vredehandelaars;* Rotterdam 1696, met 131 portretten. Gebonden exemplaar. Fol.
Eigendom van het Gerechtshof te Leeuwarden.

IV. Verzameling van afbeeldingen der afgevaardigden tot

1) Een portret van *Geertruidt van Engelsteedt* berust ook in de verzameling portretten van wln. P. Baron van Harinxma thoe Slooten, vermeld in het *Jaarb. v. d. Fr. adel* van 1881, blz. 98.

Wumkes.nl

den vrede, allen met adres van P. Aubry, ten getale van 90 stuks in 8°., opgezet in een plakboek in folio.

Eigendom van Mr. W. B. S. Boeles.

V. L. Boissevain, „Les Portraits au naturel avec les armoiries et blasons, noms et qualitez de M. les *Plenipotensiaires* assemblez à Munster en l'année 1648." Met 33 portretten in 4°., van welke als de eerste voorkomt Fabius Chisius (of Chigi), „Apostolicae Sedis ad Tractum Rheni ac alias Inferioris „Germaniae partes cum potestate Legati de Latere „Nuntius Ordinarius et ad Tractatus Pácis Universalis „Monasterii Extraordinarius."

Eigendom van Mr. W. B. S. Boeles, aan wien ook behoort het:

Portretwerk, aan genoemden Chigi gewijd, nadat deze in 1658 als Alexander VII den Pauselijken Stoel beklommen had, bevattende zijn portret met de portretten van 70 Kardinalen, die gedurende zijne regeering hebben geleefd, getiteld: „Effigies, nomina et cognomina S. D. N. Alexandri Papae VII ad R. R. D. D. Card. nom. viventium, Romae 1658"; folio.

Van ditzelfde werk bezit Mr. Boeles ook een exemplaar, opgezet in een fraai kunstboek, met de grootere portretten van de ouders, den broeder en de zuster van Fabius Chigi; folio.

Ter eere van Chigi werd, toen hij Paus was geworden, een penning geslagen, waarvan een exemplaar berust in het penningkabinet op het Friesch Museum, en welke penning in het 61ste Verslag van het Friesch Genootschap, bl. 52, door wijlen Mr. J. Dirks aldus wordt omschreven: „Geel (maar fraai) gegoten pen„ning (groot 25). Vz. (voorzijde): Links gewend „borstbeeld met calot gedekt. Omschrift: Alexander „VII Pon(ifex) Max(imus). In de afsnede van den

Wumkes.nl

„schouder 1658. Kz.: Een driehoek in een parel-
„cirkel. Omschrift: *Omnia ad unum omnia ab uno.*
„(Alles tot één; alles van één)."

Een *zwart houten bord* (eigendom van het Friesch Genootschap) waarop met witte letteren het volgende opschrift is geschilderd:

„Fabius Chigi Ambassadeur des Paus van Romen
„Gedurende de Handelinge van Vrede van Munster
„heeft hem hier Boven Vertoont om de Belkemer
„Peerde Merk te syen. Niet Lang daer na is ge-
„melde Ambassadeur self Paus geworden en genoemt
„Alexander de zevende. Anno 1646. Memento mori."

Zie 53ste Verslag van het Friesch Genootschap blz. 27 der Voorwerpen en 61ste Verslag, blz. 52.

VI. Beëediging van het gesloten *vredestractaat* op het Raadhuis te Munster, 15 Mei 1648.

De groote gravure naar de bekende schilderij van G. Terburgh, (met de oorspronkelijke portretten) door Janus Seyderhoef.

Achter lijst en glas.

Eigendom van Mr. W. B. S. Boeles.

VII. Bizot. Medalische Historie der Republyk van Holland. Amst. 1690. Op blz. 180—197 vindt men de *afbeeldingen der 14 medailles* ter gedachtenis van den vrede geslagen in Nederland. Zie ook: *Van Loon*, Penningk. II, blz. 308—327.

VIII. *Afbeelding van de afkondiging van den Munsterschen Vrede* op een „heerlyk tooneel" aan de oostzijde der Waag te Leeuwarden, op den 26sten Mei 1648.

Eene der twee nog bekende exemplaren van de oorspronkelijke plaat in kleuren, uitgegeven bij S. Rinnerts te Leeuwarden, 1648.

Achter lijst en glas.

Eigendom van het Friesch Genootschap.

Wumkes.nl

Het andere exemplaar berust in de Stedelijke Kunstverzameling der gemeente Leeuwarden.

IX. *Reproductie* van de voorgaande plaat als nieuw, ter oorspronkelijke grootte.

Achter lijst en glas.

Eigendom van het Friesch Genootschap.

X. Afbeeldingen van het zoogenaamd *College* en het *Landschapshuis* te Leeuwarden, zooals die in de vorige eeuw zich vertoonden. Zie blz. 455 van den tekst.

Eigendom van het Friesch Genootschap.

XI. Eenige merkwaardigheden betreffende den Vrede van Munster, afgebeeld in het Tijdschrift „*Eigen Haard.*" 1898.

Aanteekening. — Ten opzichte van de in den tekst, blz. 449 genoemde *Afgezanten*, kan nog het volgende worden opgemerkt.

In Arend, Gesch. des Vaderlands, komen de volgende portretten voor, allen met de geslachtswapens: in dl. III, III[4], blz, 753: van *Pauw;* blz. 810: van *Knuyt;* in dl. III[5] bl. 268: van *Van Ripperda;* blz. 422: van *Van Gent;* blz. 461: van *Van Donia;* blz. 763: van *Clant* en blz. 793: van *Van Reede.* Dat van *Van Matenesse* ontbreekt, wiens wapen echter voorkomt in het wapenboek van Ferwerda

Voorts van de *Spaansche* gezanten in dl. III[5], blz. 612: dat van *Bracamonte*, en blz. 753: van *De Bregagne;* dat van *Antonie Brun*, in dl. IV[1], blz. 80, van welken laatste Aitzema, t. a. p. in dl. III (zie 't Register) nog eenige mededeelingen doet en zijn sterfdag vermeld (2 Jan. 1656; zie blz. 1125.) Zie over hem nog: Catalogus van de Prov. Bibliotheek van Friesland, dl. II, 641 en 642.

Op het Huis De Horst, nabij den Haag, bevinden zich in de vestibule in Delftsch aardewerk 7 portretten (van 4

Wumkes.nl

bij 5 tegels), waarop in ronde lijst de portretten zijn aangebracht van even zoovelen der bovengenoemde Nederlandsche gezanten, (dat van *Clant* ontbreekt). Bovenaan in elke lijst komt voor het wapen van de Vereenigde provinciën en onderaan het geslachtswapen van den persoon, wiens portret het geldt; rondom de portretten staan de namen. Evenwel zijn de wapens en namen niet overal duidelijk te onderkennen; met de bronnen in de hand, is het mij gelukt, een en ander duidelijk te kunnen aanwijzen.

't Is onzeker, of die portretten altijd in dat huis zijn geweest, en 't is onbekend, wie ze oorspronkelijk heeft laten vervaardigen. Bedoeld huis, gelegen in Rijnland, behoort thans aan H.H. de Prinses *Von Wied*, en in verband met het feit, dat er twee portretten van Donia en diens eerste vrouw op 't Huis Rijnland te Leiden berusten, is het de vraag of dit met elkander in verband staat, en, of wellicht Donia met deze zijne vrouw op eerstbedoeld huis heeft gewoond.

Wumkes.nl